

Professori Ilkka Virtanen

**Promoottorin puhe
Vaasan yliopiston 3. tohtoripromootion
promootioaktissa 9.6.2006**

SIVISTYS – NYKYTERMEIN TIETO JA OSAAMINEN – YHTEISKUNNAN JA TALOUDEN MOOTTORINA JO SNELLMANIN KIRJOITUKSISSA JA TOIMINNASSA

*Herra Rehtori,
Arvoisat vihittävät kunniatohtorit ja nuoret tohtorit,
Distinguished honorary doctors and young doctors in spe,
Arvoisa juhlayleisö,
Ladies and gentlemen*

Year 2006 is a jubilee year for both the City of Vaasa and the University of Vaasa. The City, being one of the oldest cities in Finland, celebrates its 400th anniversary, whereas the University, belonging to the “new” Finnish universities, celebrates just its 40th anniversary. In spite of their huge age difference, the City and the University co-operate very closely, and they have a common goal for developing the City, the University, the region and the whole society. This ceremony of solemn conferment, the third in the history of the University, forms the University’s main contribution to the common jubilee year. In this ceremony, the degrees of honorary doctors are awarded to twelve persons of exceptional merit as an acknowledgement of their outstanding scientific achievements or excellent service to society, and 60 young doctors receive formally the insignia associated with their new academic status.

”Se perustotuus, jonka varassa kaikki pohjimmiltaan on, kuuluu: Suomi ei voi mitään väkivalloin; sivistyksen voima on sen ainoa pelastus”. Näin kirjoittaa J.V. Snellman Tukholmasta v. 1840 eräille Lauantaiseuran aktiivijäsenille lähettämässään kirjeessä. Koulumiehenä, yliopisto- ja tiedemiehenä, sanomalehtimiehenä, pankkimiehenä, senaattorina sekä kansallisena ja isänmaallisena herättäjänä, itse asiassa monialaisena yleisnerona Snellmanin vaikutus oman aikansa yhteiskunnalliseen kehitykseen oli poikkeuksellisen suuri. Snellman ja hänen toimintansa ovat jälleen tänä vuonna olleet runsaasti esillä, onhan hänen syntymästään tullut nyt kuluneeksi 200 vuotta. Kolmatta promootiotaan perustamisensa 40-vuotisjuhlavuonna viettävän Vaasan yliopiston edustajana tarkastelen seuraavassa, miten hyvin Snellmanin sivistyksen kaikkivoimaisuuteen perustuvalla ajattelulla on vastakaikua ja ajankohtaisuutta myös nykyisessä yhteiskunnassa.

Snellmanin filosofinen ajattelu lähti uskontofilosofian sävyttämästä hegeliläisyydestä. Olihan Snellmanin ensimmäisten yliopisto-opiskeluvuosien tavoitteena papin ura. Filosofia veti kuitenkin pappisseminaarin opiskelijaa kaiken aikaa puoleensa ja kun yliopisto oli Turun palon seurauksena siirretty Helsinkiin, Snellman vaihtoi lopullisesti alaa ja suoritti maisterin tutkintonsa filosofia pääaineenaan. Hän ei kuitenkaan omaksunut hegeliläisyyttä sellaisenaan, vaan kehitti siitä oman sovelluksensa. Ratkaisevaa tälle kehitykselle olivat Snellmanin pitkäaikainen oleskelu ja tutkimustyö Uppsalassa 1830- ja 1840-lukujen vaihteessa sekä laaja Euroopan kierros 1840-luvun alussa. Kansainvälinen näkökulma kirkasti Snellmanille maailmankuvan, jossa kansakunta ja sen menestys olivat keskeisellä sijalla. Hegelin “henki” korvautui Snellmanin ajattelussa “kansallishengellä”.

Kuopiolaisena koulun rehtorina ja Maamiehen ystävä ja Saima -lehtien toimittajana Snellman rakensi kansallisuusohjelmansa muotoon, jossa sivistyksen vaaliminen kulki käsi kädessä hänen sosiaalisen ja taloudellisen ohjelmansa kanssa. Kun Hegel esimerkiksi näki sivistyksen ja talouden välisen suhteen lähinnä vastakkainasetteluna ja ongelmana, Snellman katsoi sen hedelmällisen vuorovaikutteiseksi: sivistys ja hyvinvointi suorastaan edellyttävät toinen toisiaan ja aineellisten voimien juurien täytyy aina olla henkisessä kehityksessä.

Taloudellisten ja kulttuuristen tekijöiden erottamaton yhteys konkretisoitui Snellmanin teollisuusohjelmassa. Ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten hän totesi: ”Sivistys ja hyvinvointi edellyttävät toisiaan vastavuoroisesti. Sivistys moninkertaistaa ihmisen tarpeet ja antaa hänelle samalla paremmat edellytykset niiden tyydyttämiseksi ja oman hyvinvointinsa kohottamiseksi. Hyvinvointi taas antaa teollisuudelle pääomia ja ihmisille vapaa-aikaa korkeampaan sielunsivistykseen käytettäväksi. Tämän vuoksi on tärkeätä, että nuoret muuten tieteellisesti sivistyneet miehet omaksuvat myös teknisiä tietoja omistaakseen kykynsä kotimaisen teollisuuden asialle kohottaakseen sen alennustilasta ja arvostuksen puutteesta.” Vastavuoroisesti teollisuuden korkeimpana päämääränä ei Snellmanin mukaan olekaan aineellisen vaurauden lisääminen vaan henkisen kehityksen edistäminen.

Snellman esiintyi voimakkaasti myös yrittäjyyden puolestapuhujana. Hän halusi osoittaa virheelliseksi väittämän, että vain virkamies työskentelisi yhteiskuntaa varten ja elinkeinonharjoittaja omaa etuaan ajaakseen. ”On jotain suurta, jos ihminen oivalluksillaan ja utteruudellaan avaa maalleen uusia elinkeinon lähteitä, jotka pulppuavat vuosisatojen mittaan yhä voimakkaammin. Hän ei ole vain tällä hetkellä suonut sadoille ahkerille maanmiehilleen varmaa toimeentuloa, vaan myös helpottanut heidän lastensa ja lastenlastensa, satojen tuhansien ihmisten elämää ja valmistanut heille tietä korkeampaan sielunsivistykseen, joka sekini tavallisesti on hyvinvoinnin seuralainen.” Tässä Snellman puhui kokemuksesta; pääkaupungissa pitkään eläneenä hän oli seurannut virkamiesarkea ja Pohjanmaalta kotoisin olevana hän taas tiesi, miten sen kaupunkien vauraus oli syntynyt tervanpolton, sahaustoiminnan, laivanrakennuksen ja kauppapurjehduksen avulla.

Kuopion aika teki Snellmanista myös alueellisen kehityksen puolestapuhujan. Saima-lehden artikkelit osoittivat hänen perehtyneen nopeasti Itä-Suomen ongelmiin. Artikkelit eivät kuitenkaan olleet nurkkapatriootisia, vaan niiden näkökulma oli johdonmukaisesti valtakunnallinen, paikalliset esimerkit toimivat kulloisenkin ongelman havainnollistajina. Esimerkiksi Saimaan kanavan rakennushanke nousi esiin Savon ja Karjalan talonpoikien esityksestä. Snellman perehtyi hankkeeseen syvällisesti ja ryhtyi sitä kirjoituksillaan edistämään. Snellmanin kirjoituksissa kanavan hyödyt eivät rajoittuneet pelkästään Itä-Suomeen, vaan sillä tulisi olemaan kansallisvarallisuutta lisäävää merkitystä aina Vaasaa ja Oulua myöten.

Snellmanin toiminnan keskeisenä virittäjänä ja päämääränä oli kansallishengen herättäminen ja kohottaminen. Keinona tähän hänellä oli kansan sivistystason nostaminen. Tämän päivän tiedon ja osaamisen korostamisessa on itse asiassa kysymys aivan samasta asiasta, vain nykyaikaan sovellettuna ja nykytermein sanoitettuna. Erityisesti on näin, koska sivistys ei Snellmanilla ollut vain akateemisen-teoreettinen kysymys, vaan hän kytki sen yrittäjyyden, innovatiivisuuden, teollisuuden ja liikenneyhteyksien (tuon aikakauden verkottumisen) merkitystä korostamalla koko yhteiskunnan hyvinvoinnin välttämättömäksi edellytykseksi. Kansallishengen merkityksen korostaminen ei myöskään merkinnyt rajoittumista omaan maahan. Snellman päinvastoin oli itse hyvinkin kansainvälinen. Edellä jo todettujen Ruotsin ja Keski-Euroopan työ- ja tutkimusmatkojen lisäksi hän teki laajan Euroopan kierroksen myös 1840-luvun loppupuolella. Hän herätti kirjoituksillaan laajaa huomiota Euroopassa ja ulkomaisten

matkojen tuliaisina teki merkittäviä aloitteita suomalaisen talouselämän edistämiseksi. Euroopan kokemuksiensa perusteella Snellman oli mm. ensimmäisiä rautatielaitoksen puolestapuhujia Suomessa.

Jo nämä muutamat poiminnat Snellmanin ajattelusta ja toiminnasta osoittavat, miten yleispäteviin ja tänäänkin ajankohtaisiin asioihin hänen ponnistelunsa kohdistuivat. Olipa kysymys tieteestä tai taiteesta, klassikoissa on voimaa! Tämä on nuorten tohtoreidenkin hyvä pitää mielessään.

Arvoisat kuulijat, Ladies and Gentlemen!

In the Finnish part of my speech I have considered the ideas and work of Professor J.V. Snellman, a versatile Finnish genius whose birth's 200-years anniversary is being celebrated this year. Having a philosopher's background Snellman became an educator, a scientist, a university professor, a journalist, a banker ("father of the Finnish money, markka"), a senator and an enthusiastic national awakener. In spite of his theological and philosophical background, Snellman was very pragmatic when introducing his ideas for a national and political reform. According to his programme, culture and economic wellbeing are closely related; each one of them requires the other. Therefore, he saw the importance of innovations and entrepreneurship, industry and traffic systems, and foreign trade for economic and social wellbeing. In today's discussion about relationships between higher education and the society's wellbeing, Snellman's ideas are most actual and of high relevance.

Puheen pääasiallinen lähde: Raimo Savolainen, Sivistyksen voimalla; J.V. Snellmanin elämä, Edita, Helsinki 2006.